between quality assurance processes, creativity and innovative practices is highlighted. The types of quality processes for teaching and learning that support innovative higher education institutions are explored. The recommendations for higher educational institutions that would aim at enhancing innovative practices and creativity through quality assurance processes are presented.

***Key words**: European University Association, higher education quality assurance, quality culture, quality evaluation, project, bottom-up and top-down approaches, nature of creativity, drivers of creativity, enablers of creativity.*

УДК 371.133:374.7:378(436)

А. М. Михайлик
Сумський державний педагогічний
університет імені А. С. Макаренка

ПРОФЕСІЙНІ КОМПЕТЕНТНОСТІ СУЧАСНОГО ВЧИТЕЛЯ: ПОРІВНЯЛЬНИЙ АНАЛІЗ УКРАЇНСЬКИХ ТА АВСТРІЙСЬКИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

У статті розглянуто складові поняття «професійна компетентність вчителя» у системі післядипломної педагогічної освіти в Україні та Австрії як готовність до педагогічної діяльності, що вибудована на основі знань, умінь, навичок та усвідомленого розуміння власної ролі в суспільстві. Проаналізовано підходи до визначення поняття «професійна компетентність» в українській та австрійській педагогічній думці. Схарактеризовано основні види професійної компетентності сучасного вчителя в Україні та Австрії.

***Ключові слова**: післядипломна педагогічна освіта, учитель, професійна компетентність, види компетентності.*

Постановка проблеми. Соціально-економічні зміни, що відбуваються в Україні, зумовлюють реформування системи освіти. У контексті входження України до єдиного європейського та світового освітнього простору, доцільно вивчення зарубіжного досвіду розбудови освітньої системи й, особливо, системи післядипломної педагогічної підготовки вчителів.

Курс України на децентралізацію управління системою освіти, реформування організаційних, правових, економічних і фінансових механізмів управління актуалізують проблему дослідження загальних тенденцій і особливостей підвищення кваліфікації вчителів у різних країнах, зокрема формування професійних компетентностей. Важливість даної проблеми зумовлена тим, що європейськими країнами нагромаджений позитивний досвід організації післядипломної освіти педагогів, який, на нашу думку, є цінним для осмислення та творчого використання українськими педагогами в умовах оновлення системи післядипломної освіти педагогів в Україні.

Аналіз актуальних досліджень. Проблеми професійного розвитку вчителів є предметом дослідження як вітчизняних, так і зарубіжних учених: Н. В. Абашкіна, Дж. Гудлед, Л. П. Пуховська (професійна освіта),

В. П. Андрущенко, Т. М. Десятов, І. А. Зязюн, В. Г. Кремень, С. Д. Цехмістер, О. В. Чалий (неперервна професійна освіта), О. Г. Козлова, Н. І. Лісова, П. І. Матвієнко, В. М. Руссол, С. І. Синенко (післядипломна педагогічна освіта), Н. І. Білик, Л. М. Бондарєва, А. О. Данильєв, Б. А. Дьяченко, В. М. Іванов, А. Коул, В. В. Олійник, О. П. Омельченко, О. М. Рудіна, Т. М. Сорочан, І. О. Титаренко, А. Чарлз, Н. М. Чепурна (професійний розвиток учителів), М. Грін, К. Євчук, А. М. Єрмола, Дж. Лупарт, (технології організації науково-методичної роботи з педагогічними кадрами).

Загальну характеристику компетентностей у освітніх системах зарубіжних країн і в Україні аналізують у своїх працях українські дослідники-педагоги Н. М. Бібік, Л. С. Ващенко, В. Н. Веденський, В. Г. Кремень, О. В. Овчарук, О. І. Пометун, О. Я. Савченко, С. О. Сисоєва та ін. Крім того, компетентності та компетентнісний підхід досліджують російські науковці О. Є. Лебедєв, І. О. Зимня, В. В. Раєвський, В. В. Серіков, М. А. Холодна, А. В. Хуторской, Т. І. Шамова та ін., а також зарубіжні дослідники (Р. Браун, Д. Мак Клеланд, С. Перрі, Дж. Рамен, Л. М. Спенсер, Д. Шон та ін.).

Зазначимо, що проблемам післядипломної освіти вчителів присвячено публікації Організації економічного співробітництва і розвитку, Асоціації педагогічної освіти в Європі.

Проте питання неперервної професійної освіти, розвитку професійної діяльності вчителів Австрії є недостатньо дослідженими.

Метою статті є характеристика професійних компетентностей учителів Австрії в системі післядипломної педагогічної освіти.

Виклад основного матеріалу. Післядипломна педагогічна освіта в Україні має сприяти входженню у світовий і європейський простори, розвитку транснаціональної освіти, інформаційних і комунікаційних технологій, нових провайдерів тощо. Головними принципами становлення майбутнього освітянського простору є свобода вибору, індивідуальний інтерес, права людини, рівність і доступність у сфері освіти тощо.

Педагогічна освіта в Європі є пріоритетною сферою міжнародних порівняльних досліджень. Учителі, як провідні агенти з упровадження європейської стратегії розвитку освіти, європейські інституції проголосили педагогічну освіту однією з основ європейської соціальної моделі. У Лісабонських документах зазначалося, що «найголовнішим сьогодні є орієнтація педагогічної освіти на майбутнє, адже більшість учителів у Європі отримали кваліфікацію 25 років тому й підвищення їхньої кваліфікації в багатьох випадках не відповідає запитам суспільства та не йде в ногу зі змінами» [4].

На сучасному етапі розвитку України питання професіоналізації освіти набувають державної ваги. Про це свідчить низка законодавчих актів і постанов, у яких здійснено системний аналіз стану освіти в країні й акцентовано необхідність її реформування на засадах демократизації, гуманізації, входження в європейський і світовий простір (Закон України «Про освіту», «Державна національна програма «Освіта» (Україна XXI століття)»), «Національна доктрина розвитку освіти України у XXI ст.» та інші офіційні документи держави).

Зокрема в Указі Президента України «Про Національну стратегію розвитку освіти в Україні на період до 2021 року» зазначено, що зміст освіти відіграє провідну роль у розбудові національної системи освіти, забезпеченні її інноваційного розвитку й приведенні у відповідність із європейськими та світовими стандартами [7].

Основним завданням реформування післядипломної педагогічної освіти передбачається «удосконалення системи підготовки, перепідготовки й підвищення кваліфікації педагогічних, науково-педагогічних і керівних кадрів системи освіти, підвищення їх управлінської культури».

«Модернізація змісту освіти передбачає: упровадження оновленого Базового компонента дошкільної освіти, нових державних стандартів загальної середньої, професійно-технічної, вищої та післядипломної освіти на основі Національної рамки кваліфікацій і компетентнісно орієнтованого підходу в освіті, необхідності підготовки фахівців для сталого розвитку з новим екологічним мисленням; узгодження освітньо-кваліфікаційних характеристик і навчальних програм із професійними кваліфікаційними вимогами» [7].

Ключова роль учителів у процесі модернізації європейської освіти підкреслюється у фундаментальних документах, що визначають сутність сучасної освітньої політики ЄС: серед них резолюція Єврокомісії «Про розвиток неперервної освіти», і «План дій щодо розвитку професійних умінь і професійної мобільності», Болонська та Копенгагенська декларації, План розвитку дистанційної освіти тощо.

У дослідженнях «Teachers matter», які здійснені експертами Організації економічного співробітництва та розвитку, зазначається, що за останній час ґрунтовно змінилися умови викладання навчальних дисциплін і відповідно змінилася роль учителя у навчальному процесі. Діяльність учителя розглядається: у взаємодії з деякими учнями класу, з класом у цілому та з батьками й оточуючим середовищем школи.

Сучасний учитель, працюючи в класі з деякими учнями, має бути готовий до ініціювання навчального процесу й керівництва ним; ефективного реагування на освітні потреби учнів; інтегрування кінцевого та поточного оцінювання.

Працюючи з учнями всього класу, сучасний учитель повинен бути готовий до викладання в полікультурній аудиторії; до синтезування знань і вмінь із різних предметних областей; залучення дітей з особливими потребами до середовища загальноосвітньої школи. Перебуваючи у шкільному колективі, учитель повинен бути готовим до планування власної діяльності в команді, оцінювання власної діяльності й систематичного підвищення її якості; використання ІКТ, а також організації проектної діяльності на шкільному, міжшкільному та міжнародному рівнях; до участі в управлінні й розподіленому керівництві школою.

Працюючи з батьками та громадськістю школи, учитель повинен бути готовий до надання професійної поради батькам; вибудовування партнерських стосунків з оточуючим середовищем у процесі навчання [3].

До проблем удосконалення систем освіти з позиції компетентнісного підходу науковці й практики звернулися на початку 1990-х років. Головним показником рівня кваліфікації будь-якого сучасного фахівця є його професійна компетентність. У широкому значенні компетентність може бути визначена як поглиблене знання предмета або освоєне вміння. Компетентність – це вміння й здатність адекватного виконання завдання. Людина або компетентна, або не компетентна відносно необхідного рівня виконання завдань, а не відносно досягнень інших. Компетентного фахівця відрізняє здатність серед рішень вибрати раціональне, аргументовано спростовувати помилкові рішення, ставити під сумнів ефектні, але неефективні рішення, тобто володіти критичним мисленням [1].

Компетентність припускає також постійне оновлення знань, оволодіння новими знаннями для успішного вирішення професійних завдань у даних умовах. Професіонал повинен не тільки розуміти сутність проблеми, але й уміти вирішити її практично, тобто володіти методами її розв’язання. Адже, залежно від конкретної ситуації людина може застосувати той або інший метод, що найбільш відповідний до певних умов.

Професійна компетентність викладачів, які працюють в умовах інноваційного навчання, залежить багато в чому від усвідомлення цими фахівцями необхідності змін, перетворення свого внутрішнього світу й пошуку нових можливостей, самореалізації в професійній праці. Багатство, різносторонність і емоційна насиченість педагогічної роботи примушують

викладача пильно вивчати себе як професіонала. При цьому відбувається не тільки усвідомлення тих або інших професійно значущих якостей особи, але формується й певна самооцінка. Крім того, викладач відчуває почуття задоволеності або незадоволеності своєю працею, емоційно переживає відповідність образу «я» ідеальному образу себе як педагога.

Розглянемо декілька визначень поняття «компетентність». На думку І. А. Зимньої, розуміння компетентності виступає як загальне визначення такого інтегрального соціально-особистісного феномена, як результат освіти в сукупності з мотиваційно-ціннісними когнітивними складовими [2].

Д. Равен трактує компетентність як «специфічну здатність, необхідну для ефективного виконання певної дії в конкретній предметній галузі, що включає вузькоспеціальні знання, особливі предметні навички, способи мислення, а також розуміння відповідальності за свої дії» [1].

Дослідники Г. Берлнер і М. Джонсон у формуванні професійних компетентностей відводять найважливішу роль практиці. Ідеться про розвивальну роль професійної практики, якої не можна досягти за допомогою лише теоретичного аналізу, адже така практика відображає професійну діяльність і сприяє розумінню процесу соціально-педагогічної роботи загалом [12].

Австрійські педагоги Г. Отто й С. Утерман, визначають критерії професії як спеціальну освіту й монополізовану сферу діяльності. Це дозволяє здійснювати професійну практику на наукових основах і закласти наукові підвалини навчання. На їхню думку, професійна практика повинна підпорядковуватись ідеалу служіння та водночас гарантувати кваліфіковані послуги. Ексклюзивна компетентність професіоналів має бути чітко обумовлена й законодавчо захищена [6].

У країнах ЄС професійна компетентність учителів розглядається на двох рівнях: на рівні міністерства та на рівні закладів освіти.

На рівні міністерства в усіх країнах ЄС визначено такі групи компетентностей: предметні компетентності, педагогічні компетентності, компетентність щодо інтеграції теорії та практики, компетентність щодо оцінки якості.

На рівні закладів педагогічної освіти визначено професійні компетентності, які є спільними для всіх країн ЄС, а саме: предметні компетентності; педагогічні компетентності; компетентність щодо інтеграції теорії та практики; компетентність щодо взаємодії й співробітництва; компетентність щодо оцінки якості; компетентність у сфері мобільності; лідерська компетентність; компетентність щодо неперервного навчання й навчання впродовж життя [4].

Визначення стратегічних напрямів розвитку педагогічної освіти стало пріоритетом діяльності спеціальної групи європейських експертів – «Удосконалення освіти вчителів та інструкторів» (Working group A «Improving the Education of Teachers and Trainers»), яка, передусім, сформулювала вимоги до формування широкого спектру нових компетентностей учителя, зумовлених змінами в політичному, соціальному, культурному, технологічному й економічному житті сучасного європейського суспільства [8; 10; 11]. Отже, експертами визначено три групи нових професійних компетентностей учителя:

– компетентності у сфері громадянської освіти учнів: готовність до життя в мультикультурному толерантному суспільстві, яке забезпечує рівні можливості для особистісного й професійного розвитку всіх громадян; формування стилю життя з урахуванням вимог збереження стабільного оточуючого середовища; сприяння гендерній рівності в сім'ї, на роботі, у суспільному житті; усвідомлення себе громадянином Європи та виконання функцій, що відповідають такому статусу; готовність до управління власним кар'єрним розвитком тощо;

– компетентності у сфері розвитку навчальних умінь учнів, необхідних для неперервної освіти в суспільстві знань: мотивація до отримання знань, що виходять за межі обов'язкової освіти; уміння будувати самостійну навчальну траєкторію; уміння здобувати нову інформацію; комп'ютерна грамотність; креативність та інноваційність; готовність до розв'язання проблем; підприємницькі уміння; комунікативні уміння тощо;

– встановлення зв'язків між компетентностями, що передбачають уміння укладання нових навчальних програм, та знаннями предмета спеціалізації вчителя.

У системі освіти Австрії вчені, крім вищезазначених компетентностей, визначають такі ключові компетентності педагога [9]: предметна компетентність (subject-matter competence) – можлива в контексті передавання знань і незалежному оперуванні знаннями та їх критичним відображенням; особистісна компетентність (personal competence) – розвиток індивідуальних здібностей і талантів, обізнаність у власних сильних та слабких сторонах, здатність до самоаналізу, динамічні знання; соціальна компетентність (social competence) – здатність брати відповідальність, співробітництво, ініціатива, активна участь, динамічні знання. Це поняття включає також відкритість до світу й відповідальність за навколишнє середовище, уміння працювати в команді та здатність

спілкуватись; методологічна компетентність (methodological competence) – вимога до розвитку предметної компетентності. Вона означає гнучкість, самоспрямоване навчання, здатність до незалежного розв'язання проблем, самовизначення.

На основі наведених вище компетентностей у Австрії були розроблені нові навчальні плани для середньої школи (1999) та визначено 5 освітніх галузей, структура яких базується на міжпредметному підході: мова та спілкування; людство й суспільство; природа та технології; творчість і дизайн; здоров'я та тренування [5].

Зазначимо, що для впровадження поняття «компетентність» у навчально-виховний процес педагогам запропоновано організувати професійну практику на міжпредметній основі, орієнтуватися на роботу в команді, індивідуалізацію та проектноспрямовану роботу.

Висновки. Таким чином, набуття професійних компетентностей у системі післядипломної педагогічної освіти сприяє розвитку здатності вчителя до ефективного здійснення власної професійної діяльності, володінню цілісною системою знань, умінь і навичок, що визначають сформованість педагогічної діяльності, педагогічного спілкування й особистості вчителя як носія визначених цінностей, ідеалів і педагогічної свідомості. До основних професійних компетентностей учителів Австрії належать: предметна, особистісна, соціальна, методологічна.

Перспективним напрямом подальшого дослідження може стати визначення змісту післядипломної педагогічної освіти Австрії; вивчення особливостей організації підвищення кваліфікації вчителів Австрії.

ЛІТЕРАТУРА

1. Дубасенюк О. А. Компетентнісний підхід у професійній підготовці вчителя / О. А. Дубасенюк // Формування естетичної компетентності особистості засобами народознавства : зб. наук. праць молодих дослідників / [за заг. ред. О. С. Березюк, Л. О. Глазунової]. – Житомир : Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2010. – С. 10–16.

2. Зимняя И. А. Ключевые компетенции – новая парадигма результата современного образования [Электронный ресурс] / И. А. Зимняя. –2006. – Режим доступа :

http://www.eidos.ru/journal/2006/0505.htm.

3. Ленская Е. А. Качество образования и качество подготовки учителя / Е. А. Ленская // Вопросы образования. 2008. – № 4. – С. 81–95.

4. Модернізація педагогічної освіти в європейському та євроатлантичному освітньому просторі: монографія / авт. кол.: Н. М. Авшенюк, В. О. Кудін, О. І. Огієнко та ін. – К. : Педагогічна думка, 2011. – 232 с.

5. Овчарук О. Сучасні тенденції розвитку змісту освіти в зарубіжних країнах / О. Овчарук // Шлях освіти. 2003. – № 2. – С. 17–21.

6. Павлішак О. Р. Професійна компетентність як мета підготовки соціального педагога в Австрії [Електронний ресурс] / О. Р. Павлішак // Вісник Житомирського

державного університету. Серія : Педагогічні науки – 2010. – Вип. 53. – Режим доступу : http://eprints.zu.edu.ua/4581/1/vip_53_18.pdf.

7. Указ Президента України від 25 червня 2013 року №344/2013 Про Національну стратегію розвитку освіти в Україні на період до 2021 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://vnz.org.ua/dokumenty/spysok/4075-ukaz-prezydenta-ukrayiny-vid-25-chervnja-2013-roku-3442013.

8. Common European principles for Teacher Competences and Qualifications. – Brussels : European Commission, 2004. – 5 p.

9. Definition and Selection of Competencies. Country Contribution Process Summary and Country Report – Uri Peter Trier. – University of Neuchatel, October 2001. – P. 72.

10. Implementation of «Education and Training 2010» work programme. Working group «Improving education of teachers and trainers». – Progress report. – Brussels : European Commission, 2003. – 55 p.

11. Implementation of «Education and Training 2010» work Programme. Working group A «Improving the education of teachers and trainers». Progress report. –Brussels : European Commission. Directorate-General for Education and Culture, September 2004. – 74 p.

12. Müller-Kohlenbrg H. Die Kompetenz der Laien. Professionswissen und Professionalisierung / H. Müller-Kohlenbrg. – Braunschweig, 1990.– 434 s.

РЕЗЮМЕ

Михайлик А. М. Профессиональные компетентности современного учителя: сравнительный анализ украинских и австрийских исследований.

В статье рассмотрены составляющие понятия «профессиональная компетентность учителя» в системе последипломного педагогического образования в Украине и Австрии как педагогической деятельности, выстроенной на основе знаний, умений, навыков и осознанного понимания собственной роли в обществе. Проанализированы подходы к определению понятия «профессиональная компетентность» в украинской и австрийской педагогической мысли. Охарактеризованы основные виды профессиональной компетентности современного учителя в Украине и Австрии.

***Ключевые слова**: последипломное педагогическое образование, учитель, профессиональная компетентность, виды компетентности.*

SUMMARY

Mykhailyk A. Professional competence of modern teacher: comparative analysis of Ukrainian and Austrian researches.

The article deals with the essence of concept «professional competence of a teacher» in post diploma education system in Ukraine and Austria which is defined as pedagogical activity, that is lined up on the basis of knowledge, abilities, skills and realized understanding of the teacher's role in society. The main approaches to the determination of the concept «professional competence» in Ukrainian and Austrian pedagogical researches are analyzed. The basic types of professional competence of modern teacher in Ukraine and Austria are described.

Socio-economic changes that take place in Ukraine, predetermine the processes of reformation of the educational system, that in the context of Ukraine's integration to European and world educational space, the study of positive foreign experience of educational system development are needed.

The professional competence of teachers who work under the conditions of innovative studies depends in a great deal on realization of changes necessity, transformation of the inner world and search of new possibilities, self-realization of these specialists in the professional sphere.

Presently in scientific literature there are different approaches to determination of concept «professional competence». In particular D. Raven explains competence as «specific ability, necessary for effective implementation of certain action in concrete subject sphere that includes the strictly specialized knowledge, special subject skills, ways of thinking, and also understanding of responsibility for the actions».

The Austrian researchers determine the main competence of a modern teacher: subject-matter competence, personal competence, social competence, methodological competence.

The research testifies that acquisition of professional competence in the system of postgraduate pedagogical education helps to develop teacher's skills to effective realization of professional activity, to possess the integral system of knowledge, abilities and skills, that determine formation of pedagogical activity, pedagogical communication and a teacher's personality as a transmitter of certain values, ideals and pedagogical consciousness.

***Key words**: postgraduate pedagogical education, a teacher, professional competence, the types of competence.*

УДК 37.013.3:371.2»71»

З. А. Мохоньок
Сумський державний університет

ІДЕЇ ЕФЕКТИВНОСТІ ШКОЛИ В КОНТЕКСТІ РОЗВИТКУ ТЕОРІЇ ОСВІТНІХ ЗМІН

У статті визначено сутнісні характеристики феномену «ефективність школи». Під ефективною школою мається на увазі заклад, який забезпечує загальну середню освіту, що максимально задовольняє освітні запити замовників: батьків, соціуму, держави. Невід'ємними характеристиками ефективної школи вважається позитивне ставлення сім'ї до школи, відведення дітям достатнього часу для виконання поставлених завдань, забезпечення школярам безпечної, здорової і комфортного середовища для навчання і клімат високих очікувань від усіх учнів. Встановлено та охарактеризовано основні етапи розвитку теоретичних ідей про ефективність школи, зокрема: етап поширення ідей соціальної рівності в освіті (сер. 60-х рр. XX ст. – сер. 80-х рр. XX ст.), інноваційний етап (сер. 80-х рр. XX ст. – поч. 90-х рр. XX ст.), етап суспільних розчарувань (початок – кінець 1990-х рр. XX ст.), етап інтернаціоналізації та міжнародного співробітництва (кінець 90-х рр. XX ст. – 2005 р.), сучасний етап (2005 р. – 2013 р.).

***Ключові слова**: ефективність школи, теорія освітніх змін, інноваційний, нововведення, модернізація.*

Постановка проблеми. Аналіз сучасної соціокультурної ситуації свідчить, що система освіти формується як один з пріоритетних напрямів і ціннісних орієнтацій державності та суспільної свідомості [4]. Кардинальні соціально-економічні зміни, які відбуваються останнім часом в Україні, зумовлюють необхідність перегляду підходів до модернізації вітчизняної освіти. Інтеграція нашої держави в європейський та світовий освітній простір передбачає використання успішного досвіду розвинених англомовних країн у запровадженні ідей ефективності школи в контексті розвитку теорії освітніх змін.